

BOHEMISTIKA V POLSKU¹

Grażyna BALOWSKA

Vědecký a didaktický přístup k bohemistickým otázkám má v Polsku dlouholetou tradici. Historie bohemistiky v naší zemi poukazuje na to, že obvykle zájem o výzkum v oblasti slavistiky, nejčastěji individuální, stojí u zrodu celých přednáškových cyklů a pak i dalších didaktických programů, které se potom, v bližší nebo vzdálenější budoucnosti, soustavně vyvíjejí v samostatné studijní obory v rámci různých typů slavistických pracovišť. Mnohé příklady nám poskytují v této oblasti dějiny významných historických univerzit, jako jsou např.: Jagellonská, Vratislavská, Varšavská, nebo Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani.

Tradice krakovské bohemistiky sahají až do první poloviny 19. stol. V letech 1818–1825 působil zde na univerzitě významný čechofil prof. Samuel Bandtkie, který přednášel srovnávací mluvnici slovanských jazyků na základě prací Josefa Dobrovského. Poté se krakovská bohemistika nadále vyvíjela díky komparatistickému výzkumu vedenému zde od r. 1865 Henrykem Sucheckým, nota bene přednášejícím několik let polský jazyk a literaturu na Karlově univerzitě v Praze. V první polovině 20. stol. (1925 r.) bylo z iniciativy Kazimierze Nitsche zřízeno Slovanské studium, místo něhož po druhé světové válce v r. 1950 vznikla katedra slovanské filologie. Prvním vedoucím katedry a hlavním organizátorem jejích aktivit byl vynikající polský bohemista a slavista Tadeusz Lehr-Spławiński. Od té doby byla zahájena výuka české filologie (magisterský studijní program), s níž je spojena celá řada vysokoškolských učitelů – významných polských polonistů a bohemistů, např. Stanisław Urbańczyk (dlouholetý vedoucí katedry), Józef Reczek, Kazimierz Polański, Teresa Zofia Orłosová, Zdzisław Niedziela, Maria Bobrownická, Jacek Baluch.

Do 19. století sahá také zájem o výzkum v oblasti slavistiky, včetně bohemistiky, na německé univerzitě ve Vratislavi, který je především spojen s působením Literárně slovanské společnosti zřízené v r. 1836, jejímž zakladatelem a prvním předsedou byl Jan Evangelista Purkyně, a poté polský slavista Władysław Nehring. Od r. 1841 existoval na univerzitě ve Vratislavi Slovanský seminář, v rámci něhož přednášel od r. 1849 významný český básník a sběratel slovanského folkloru František Ladislav Čelakovský. Na tomto místě je třeba se ještě zmínit o tom, že po druhé světové válce byla ve Vratislavi zřízena polská univerzita, která pokračovala v úspěšné tradici slovanského výzkumu, a čeština, i když ne vždy pravidelně, byla přítomná na slavistice jakožto lektorská cvičení. Teprve v r. 1990 po zřízení Studia jazyka českého a kultury nabídka bohemistických předmětů byla výrazně rozšířena.

Počátky varšavské slavistiky jsou spojeny se vznikem katedry slavistiky v r. 1817 na univerzitě. Avšak v této době převládající panslavistické tendence se odrážely i na slavistickém výzkumu, a proto se bohemistické otázky v podobě zkoumání a přednášek objevily soustavněji teprve v meziválečném období díky zřízení Slavistického semináře na obnovené Varšavské univerzitě, jehož vedoucím se stal vynikající polský lingvista a slavista Stanisław Słowski, a dlouholetým lektorem jazyka českého a literatury (1921–1930) byl významný český polonista Bohumil Vydra. Bohemistika jakožto samostatný studijní obor existuje na Varšavské univerzitě od r. 1950, a s jejími počátky je spojeno i působení mnoha význačných osobností polské slavistiky a bohemistiky, např.: Zdzisław Stieber, Józef Magnuszewski, Henryk Batowski, Jerzy Słowiński, Ewa Siatkowska i Janusz Siatkowski.

Poněkud pozdější původ má zájem o slavistické otázky na poznaňské univerzitě, neboť je spojen s výzkumnou činností Stefana Vrtele-Wierczyńskiego, který se v letech 1927–1960 zajímal o českou jazykovou problematiku. Po druhé světové válce se na univerzitě vyvíjel také bohemistický výzkum v oblasti literární vědy, hlavně zásluhou prof. Józefa Magnuszewského. Na tuto výzkumnou tradici pak bylo navázáno na Univerzitě Adama

Mickiewiczze v Poznani v školním roce 2004/2005, kdy byla zahájena výuka v rámci dvouoborového bohemisticko-polonistického studia.

Po druhé světové válce stále se zvyšující zájem o bohemistiku vyústil do dvou nových bohemistických středisek, která byla zřízena ve druhé polovině 20. stol. na jihu Polska: na Slezské univerzitě v Sosnovci a na Opolské univerzitě. Slezská slavistika a zároveň bohemistika vznikla v r. 1974 zásluhou vynikajícího polského lingvisty a slavisty Kazimierze Polańskiego a jejím prvním vedoucím byl významný polský bohemista Mieczysław Basaj. Zpočátku existovala v rámci Ústavu cizích filologií jakožto Kabinet slovanské filologie. Potom v r. 1980 byla Włodzimierzem Piankem zřízena katedra slovanské filologie, která se nadále vyvíjela a pak byla Emilem Tokarzem reorganizována na Ústav slovanské filologie, který působí dodnes. Je třeba se zde zmínit, že dlouholetým ředitelem ústavu (2001–2008) byl významný bohemista Józef Zarek.

Nejmladší univerzitou v Polsku, která nabízí nyní pravidelné bohemistické studium a vědecko-výzkumné aktivity, je Opolská univerzita. Počátky opolské bohemistiky sahají do r. 1981, kdy byl (v té době ještě na Vysoké pedagogické škole v Opolí) v rámci Ústavu polské filologie zřízen kabinet slovanské lingvistiky, který rozšiřoval vědeckou a výzkumnou práci v oblasti bohemistiky zásluhou vedoucího kabinetu Antoniho Furdale a Mieczysława Balowského.

Nyní v Polsku výuku v rámci bohemistických studijních programů nabízí devět vysokých škol, které představují dva typy pracovišť. Je to osm univerzit a jedna vysoká odborná škola. Tyto programy se však výrazně liší nejenom podle typu školy, ale především také podle vědecko-didaktických kádrů a druhu vědecko-výzkumné činnosti těchto pracovišť. Sedm škol vede výuku bohemistiky typu filologického a nabízí bakalářský a navazující magisterský stupeň studia, jedna škola vede bohemistiku typu kulturologického, také v rámci bakalářského a navazujícího magisterského stupně, a jedna škola sice nevede bohemistické studium, ale čeština je tam zařazena na lektorských cvičeních. Nyní budeme tato bohemistická pracoviště velmi stručně charakterizovat.

Plnou nabídku filologického bohemistického studium, čili bakalářský a navazující magisterský stupeň (3 + 2), mají tyto vysoké školy:

1. Jagellonská univerzita: Katedra české a srbskolužické filologie (vedoucí Elżbieta Szczepańska) v rámci Ústavu slovanské filologie.
2. Vratislavská univerzita: Kabinet bohemistiky (vedoucí Anna Zura) v rámci Ústavu slovanské filologie.
3. Univerzita Adama Mickiewiczze v Poznani: Kabinet západoslovanských jazyků a literatur (vedoucí Mieczysław Balowski) v rámci Ústavu slovanské filologie.
4. Slezská univerzita v Sosnovci: Ústav slovanské filologie (ředitel Maria Cichońska).
5. Opolská univerzita: Katedra slavistiky (vedoucí Joanna Czaplińska) v rámci Ústavu polské filologie.
6. Univerzita Marie Curie-Skłodowské v Lublinu: Ústav slovanské filologie (ředitel Feliks Czyżewski).

Většina těchto škol vede výuku české filologie v rámci oboru filologie slovanská, naproti tomu poznaňská vysoká škola vede dvouoborové studium bohemisticko-polonistické, které zahrnuje bohatý paralelní studijní program v oblasti české a polské literární vědy a lingvistiky a také tlumočnictví, zatímco lublinská univerzita vede tříoborové studium. Je to kombinace běloruština–ruština–čeština, která umožňuje výuku v různém rozsahu tří slovanských jazyků a zároveň filologických předmětů typických pro ten který obor.

V rámci bohemistických studií krakovská bohemistika nabízí kromě výuky teoretických znalostí také možnost získání dovedností interpretace české kultury a literatury v slovanském, a také v širším – evropském – kontextu. Kurz češtiny obsahuje 870 hodin: v bakalářském

studijním programu je to 660 hodin, přičemž součástí lektorského semináře je zde také seminář z novočeské mluvnice a překladatelská cvičení. Naproti tomu v magisterském studijním programu kurz češtiny obsahuje 210 hodin (je to čeština pro pokročilé). Další vyučovací předměty jsou z oblasti lingvistiky: historická mluvnice a dějiny jazyka, a také z oblasti české historie, literatury a kultury: české dějiny, dějiny literatury, česká literatura fin de siècle, dějiny kultury regionu (střední Evropa), český středověk: kultura, civilizace, životní podmínky.

Stojí za to zdůraznit, že studenti magisterského navazujícího stupně mají možnost na krakovské bohemistice rozšířit a prohloubit své překladatelské dovednosti, které získali v bakalářském studiu, díky rozšířenému programu překladatelského semináře, který obsahuje překladatelská a tlumočnická cvičení (ústní a písemné překlady).

Na Vratislavské univerzitě bohemistická studia obsahují, samozřejmě kromě výuky češtiny, předměty z oblasti lingvistiky, literatury, kultury a překladatelství. V prvním ročníku bakalářského studia se také vyučují české dějiny jakožto povinný předmět, výchozí pro další výuku bohemistiky. V studijním programu nabídku předmětů týkajících se jazyka, hlavně české mluvnice ze synchronického a diachronického hlediska, reprezentuje novočeská mluvnice a historická mluvnice. Co se týká kurzu Vývoj literatury, ten je prezentován především na přednáškách a seminářích z dějin literatury a z literatury 20. a 21. století. Kromě toho studium obsahuje i předměty z oblasti kultury: česká kultura a realie.

Vratislavská bohemistika nabízí svým posluchačům také rozšířený translatologický program v rámci samostatného modulu, který je přístupný jakožto volitelný pro studenty magisterského stupně. Tento program obsahuje jak teoretické, tak praktické semináře: základy teorie překladu, teorie uměleckého překladu, praktická překladatelská cvičení, lexikografie.

Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani nabízí dvouoborové studium bohemisticko-polonistické, a proto se zde paralelně vyučují předměty z oblasti bohemistiky a polonistiky. Studijní program obsahuje především dějiny české a polské literatury a mezi lingvistickými předměty novočeskou a novopolskou mluvnici, polskou a českou historickou mluvnici a dějiny obou jazyků. Pozornost je věnována hlavně česko-polským jazykovým a literárním stykům, např. vzájemným výpůjčkám a překladům uměleckých textů z/do obou jazyků apod. Na druhé straně se vyučují také předměty týkající se českých dějin a umění (hudby, malířství, sochařství, architektury), v rámci kterých se studentům prezentují podobnosti a rozdíly mezi široce chápanou českou a polskou kulturou.

V didaktickém procesu na poznaňské bohemistice důležitou úlohu plní překladatelské přednášky a semináře, to znamená jak teoretické, tak praktické předměty (např. překladatelská a tlumočnická cvičení). Nejvíce prostoru je pochopitelně věnováno výuce češtiny: v jednotlivých ročnících je to 210, nebo 180 vyučovacích hodin. Dále mají studenti také možnost získání teoretických vědomostí v oblasti obecné lingvistiky a teorie literatury. Díky tomuto dvouoborovému programu absolventi poznaňské bohemistiky jsou pak odborně připraveni v oblasti česko-polské komparatistiky a mohou se úspěšně uplatnit v oborech s tímto spojených.

Slezská bohemistika nabízí, kromě výuky češtiny v rámci tradičních lektorských seminářů, také předměty týkající se českého jazyka, literatury a kultury na širším slovanském pozadí. Je to na jedné straně např. lingvisticky rozsáhlý předmět Popisná a typologická mluvnice slovanských jazyků (jižních a západních) s prvky srovnávací mluvnice, v rámci něhož je čeština prezentována v interakci s jinými západoslovanskými jazyky, a na druhé straně jsou to další předměty, obsahující jiné bohemistické vědomosti, týkající se např. dějin, literatury a kultury na pozadí vývojových tendencí slovanských jazyků a kultur.

Na Opolské univerzitě bohemistická studia vede katedra slavistiky. Studijní program je orientován především na výuku češtiny, dále na problematiku jazykovědnou, literárněvědnou a kulturní. Studium češtiny obsahuje celkem 840 hodin, a to: bakalářské tříleté – 630 hodin a

magisterské navazující – 210 hodin. V lingvistické oblasti se posluchači seznamují s novočeskou a srovnávací česko-polskou mluvnicí, s dějinami jazyka, dialektologií, lexikologií a lexikografií. V rámci kurzů z literárněvědné oblasti studenti se zúčastňují přednášek a seminářů z dějin literatury, literární kultury a emigračních literatur zemí Visegrádské skupiny. Předměty, které se týkají historie a kultury, např. české dějiny, český film, polsko-české kulturní vztahy, česká kultura poskytují studentům informace o jevech, osobnostech a událostech v této oblasti z hlediska synchronního a diachronního.

Součástí výuky v rámci české specializace je také teoretická a slavistická příprava, protože do studijního programu jsou zařazeny základy aplikované lingvistiky a teorie literatury, dále také metody jazykovědného a literárněvědného bádání, pak i akvizice jazyka, základy slavistiky, staroslověnština, srovnávací mluvnice slovanských jazyků a překladatelská cvičení.

Od školního roku 2004/2005 bohemistická studia nabízí v rámci oboru slavistika také Univerzita Marie Curie-Skłodowské v Lublinu. Tato studia jsou koncipována jako součást tříoborového studium běloruština – ruština – čeština. Taková kombinace umožňuje studentům výuku paralelně tří slovanských jazyků, ale na různé úrovni. Studium je orientováno především na běloruskou filologii, a proto je největší důraz kladen na výuku běloruštiny, kterou pak posluchači ovládají velmi dobře. Výuka dalších slovanských jazyků je zaměřena k získání studentem dobrého stupně pokročilosti – v případě ruštiny – a středního stupně – v případě češtiny. Bohemistický studijní program obsahuje také vědomosti týkající se reálií, literatury a současného stavu jazyka.

Poněkud jiný typ bohemistického studia nabízí Varšavská univerzita a kabinet západní slavistiky (vedoucí Joanna Królak), který působí v rámci Ústavu západní a jižní slavistiky. Je to totiž bohemistika typu kulturologického (bakalářský a navazující magisterský stupeň), v rámci níž mají studenti možnosti výuky v oblasti české kultury a literatury, ale i českého jazyka. Tento program obsahuje, kromě kurzu češtiny, také bohemistické a srovnávací předměty. Přednášky a semináře z české kultury a literatury obsahují: dějiny české literatury a elitní a populární kultury, ale také translatologická cvičení. V lingvistické oblasti studenti se zúčastňují přednášek buďto interdisciplinárních, které podávají výklad hlavně kulturně-sociálních jevů ovlivňujících vývoj současné češtiny a její uplatnění v reklamě a médiích, nebo bohemistických, týkajících se dějin jazyka a také stavu současné češtiny a především její diferenciaci. Varšavská bohemistika tak nabízí interdisciplinární program vzdělávání, což podstatně rozšiřuje okruh zájemců.

Bakalářský stupeň filologického bohemistického studia vede nyní (od roku 2005) Státní vysoká odborná škola v Ratiboři. Toto studium nabízí kabinet slovanské filologie (vedoucí Mieczysław Balowski) v rámci Ústavu neofilologie. Zájem mládeže z celého regionu o výuku české filologie v Ratiboři je stále značný a blízké sousedství s Českou republikou usnadňuje studentům živý kontakt s češtinou a s českou kulturou. Také blízké sousedství Ostravské univerzity poskytuje mnoho příležitostí spolupráce obou škol v oblasti vědy, výzkumu a edukace. Absolventi tohoto bakalářského studium mají možnost pak dále studovat českou filologii na univerzitě a podle vlastní zkušenosti (vyučující na opolské bohemistice) mohou potvrdit, že jsou dobře připraveni na navazující magisterské studium a jsou schopni toto studium úspěšně ukončit.

Státní vysoká odborná škola v Ratiboři nabízí posluchačům takový studijní program v oblasti bohemistiky, který na jedné straně rozvíjí jejich filologické znalosti a dovednosti, a na druhé straně je připravuje k budoucí profesi. Je třeba zdůraznit, že studenti během tříletého bakalářského studium realizují 720 hodin výuky češtiny. Kromě toho do bohemistického programu jsou zařazeny předměty z oblasti lingvistické, např. novočeská a česko-polská srovnávací mluvnice, dějiny jazyka, lexikologie a lexikografie, z oblasti literárněvědné, např. dějiny literatury, z oblasti kulturně-historické, např. české dějiny, česká kultura, reálie, z oblasti translatologické, např. překlad uměleckých textů a textů z dalších komunikačních

sfér. Novinkou – ve srovnání s jinými polskými bohemistikami – je zde předmět Čeština v sféře podnikání, který studenti absolvují ve druhém a třetím ročníku.

Stojí za to se ještě zmínit o další novince ve studijním programu ratibořské bohemistiky, která nabízí dvouoborové studium češtiny v kombinaci s neslovanským jazykem, a to s angličtinou. V rámci českého modulu anglicko-české filologie se posluchači zúčastňují výuky češtiny (510 hodin) a seznamují se s novočeskou a česko-polskou srovnávací mluvnicí, dějinami jazyka, dále také s dějinami literatury, s českými dějinami a českou kulturou (celkem 300 hodin).

Mezi polskými vysokými školami, o nichž se v tomto článku zmiňujeme, pouze Štětínská univerzita nevede nyní bohemistická studia, nýbrž nabízí výuku českého jazyka v rámci lektorských cvičení (je to tak zvaný druhý slovanský jazyk – 120 hodin). Čeština tak obohacuje studentům jiné slavistické studijní obory, hlavně rusistiku.

Z toho, co jsme výše uvedli o bohemistice v Polsku, vyplývá, že polské vysoké školy nabízejí bohatý a různorodý studijní program, a to jak s ohledem na obsah, tak různé formy didaktického procesu a vědecko-didaktičtí pracovníci garantují v jednotlivých pracovištích vysokou úroveň vyučování. A proto vzhledem k stále se zvyšujícímu zájmu o češtinu, českou literaturu a kulturu mají studenti mnohé možnosti si zvolit zajímavé studium podle vlastních schopností a potřeb.

Poznámky

¹ V tomto článku jsme použili informace hlavně o polských bohemistických pracovištích, která ve školním roce 2009/2010 vedla bohemistické studijní programy. Tyto údaje jsme pak aktualizovali. Srov. také: „Bohemistyka” 2008, č. 1–4, s. 457–506.